

Г. Г. Єфіменко

Націонал-ухильництво

НАЦІОНАЛ-УХИЛЬНИЦТВО – ідеологічний штамп, який використовували в СРСР під час агітаційно-пропагандистської роботи щодо членів партії, що в теорії і практиці національної політики «переоцінювали, перебільшували значення місцевих особливостей». Розуміння поняття «Н.-у.» не завжди було однаковим і змінювалося залежно від політичної ситуації, проте його завжди пов'язували з «дрібнобуржуазним» впливом. До націонал-ухильників традиційно уналежнювали тих членів національних компартій, погляди яких не збігалися з лінією московського керівництва. При цьому суть їхніх поглядів між собою могла істотно відрізнитися. Найбільш відомі персоніфіковані вияви Н.-у.: «султан-галієвщина» (М. Султан-Галієв – засновник ісламсько-соціалістичної ідеології), «шумськізм» (див. *О. Шумський*), «волобуєвщина» (див. [М. Волобуєв](#)), «хвильовізм» (див. *М. Хвильовий*), «скрипниківщина» (див. *М. Скрипник*), а також грузинське націонал-ухильництво поч. 1920-х рр.

Ставлення радянських істориків до Н.-у. змінювалося залежно від політичної ситуації в країні, зокрема, у період лібералізації режиму в 1960-х – на поч. 1970-х рр. ім'я М. Скрипника вилучено з переліку націонал-ухильників. В УСРР у 1920-х рр. поняття «націонал-ухильництво» не отримало широкого розповсюдження. Це зумовлено проголошенням 1923 на 12-му з'їзді РКП(б) початку політики «коренізації», важлива складова якої – боротьба з двома ухилами в національному питанні, або, як їх назвав 1930 Й. Сталін, «повзучими ухилами» – місцевим націоналізмом та великодержавним шовінізмом. Таким чином, термін «націонал-ухильництво» не мав чіткого смислового навантаження. Крім цього, основною небезпекою до 1933 офіційно вважали великодержавний шовінізм. Натомість для позначення боротьби з націонал-комуністами говорили про ухил до українського націоналізму, націоналістичний ухил О. Шумського, М. Хвильового, М. Волобуєва.

1933 Н.-у. стало ключовим терміном в агітаційно-пропагандистській роботі компартійних органів й отримало широке розповсюдження під час ініційованого Москвою наступу на М. Скрипника та його прихильників. Термін остаточно закріплено після визнання в листопаді 1933 ухилу до українського націоналізму основною небезпекою в національному питанні та поширено на представників усіх ухилів до українського націоналізму 1920-х рр., а фактично

– на прихильників українського [націонал-комунізму](#). Його утвердженню сприяла поступова відмова компартійного керівництва навіть від декларації про боротьбу з ухилом до великодержавного шовінізму. Під час боротьби зі «скрипниківщиною» її ідеологи, серед іншого, звинувачували скрипниківців у націонал-більшовизмі (М. Попов), ідеологія якого, репрезентована М. Устряловим, насправді була антиподом націонал-комунізму. Комуністична пропаганда зазвичай розрізняла націонал-ухильників (членів комуністичної партії) та українських [буржуазних націоналістів](#), проте цього дотримувалися не завжди – членів ЦК КП(б)У [П. Любченка](#) і *А. Хвилю* 1937 звинуватили саме в українському буржуазному націоналізмі. Останнім серед керівництва КПУ в Н.-у. 1972 звинуватили П. Шелеста. Загроза подібного звинувачення була постійною для членів КПУ, тому значна частина комуністів в УРСР намагалася убезпечити себе шляхом байдужо-нігілістичного ставлення до національних потреб українців.

Рекомендована література

1. Майстренко І. Історія Комуністичної партії України. Мюнхен, 1979;
2. Агурский М. Идеология национал-большевизма. Париж, 1980;
3. J. Mace. Communism and the dilemmas of national liberation: National communism in Soviet Ukraine, 1918–1933. Cambridge, 1983;
4. Мейс Д., Панчук М. Український національний комунізм: Трагічні ілюзії. К., 1997;
5. Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? К., 1998.

Бібліографічний опис:

Націонал-ухильництво / Г. Г. Єфіменко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-71072>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).